

YARGI REFORMU STRATEJİSİ

Mağdur Hakları

YARGI REFORMU STRATEJİSİ

Mayıs 2019

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AYM	Anayasa Mahkemesi
CEPEJ	The European Commission for the Efficiency of Justice (Avrupa Konseyi Adaletin Etkinliği Komisyonu)
EJN	European Judicial Network (Avrupa Yargı Ağı)
EUROJUST	The European Union's Judicial Cooperation Unit (Avrupa Birliği Adli İş Birliği Birimi)
e-DEVLET	Vatandaşlara devlet tarafından verilen hizmetlerin elektronik ortamda sunulması
CMK	5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu
HMK	6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu
HUMK	1086 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
HSK	Hâkimler ve Savcılar Kurulu
IPA	Instrument for Pre-Accession Assistance (Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı)
ÖSYM	Ölçme Seçme ve Yerleştirme Merkezi
SEGBİS	Sesli ve Görüntülü Bilişim Sistemi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
UNICEF	United Nations Children's Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)

47. Geçtiğimiz sürecin önemli çalışmalarından biri, 2016 yılında yürürlüğe giren Birliklik Kanunu ile mevzuat alanında gerçekleştirilmiştir. Bu düzenleme ile birliklik müessesesi yeniden yapılandırılmış; birlikliklere sertifika verilmesi, birliklik akreditasyonu, uzmanlık dallarının oluşturulması ve etik kuralların belirlenmesi sağlanmıştır.

48. Bu dönemde alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri konusunda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu yöntemlerden biri de hukuk uyuşmazlıklarında arabuluculuk müessesesidir. 2017 yılında iş uyuşmazlıklarında arabuluculuk dava şartı hâline getirilmiş ve 01/01/2018 tarihinden itibaren uygulamaya konulmuştur. 2018 yılında ise aynı düzenleme ticari uyuşmazlıklar yönünden yapılmıştır. Bu süreçte gerek zorunlu arabuluculuk, gerekse ihtiyari arabuluculukla çözümlenen uyuşmazlık sayısı önemli oranda artış göstermiştir¹².

49. Benzer şekilde ceza yargılamasında uzlaşma kurumu da, sistemin iyi işleyişine önemli katkılar yapmıştır. Yapılan kanun değişikliği sayesinde 2017 yılından itibaren uzlaştırma ile sonuçlandırılan dosya sayılarında dikkate değer bir artış yaşanmıştır¹³.

Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri konusunda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu yöntemlerden biri de hukuk uyuşmazlıklarında arabuluculuk müessesesidir. Bu süreçte gerek zorunlu arabuluculuk, gerekse ihtiyari arabuluculukla çözümlenen uyuşmazlık sayısı önemli oranda artış göstermiştir.

50. Bu dönemde mağdur hakları konusunda da önemli çalışmalar yapılmıştır. 2013 yılında Adalet Bakanlığı bünyesinde Mağdur Hakları Daire Başkanlığı kurulmuştur. Bu kapsamda öncelikli olarak Mağdur Hakları Kanun Tasarısı Taslağı hazırlanmıştır. Bununla birlikte “Mağdura Yaklaşım Kılavuzu” hazırlanması da bu alanda yürütülen diğer önemli çalışmalardan biridir. “Ceza Adalet Sisteminde Mağdur Haklarının Güçlendirilmesi Eşleştirme Projesi” ise 2017 yılında başlatılmıştır.

51. Suç mağduru çocuklar ile şiddet mağduru kadınların ifadelerinin alınmasında kendilerini daha rahat hissetmeleri amacıyla pilot olarak bazı adliyelerde oluşturulan “Adli Görüşme Odaları” yaygınlaştırılmıştır. Hâkim, Cumhuriyet savcısı, sosyal çalışma görevlileri ve adli görüşme odası koordinatörlerine Mağdur Hakları Daire Başkanlığı ve UNICEF iş birliği ile çeşitli eğitim ve seminerler verilmiştir.

52. İstinaf yargılaması yapan bölge adliye mahkemeleri 20/07/2016 tarihinde 7 yerde faaliyete geçirilmiştir. Bölge adliye mahkemelerinin sayısı 2017 yılında 9’a, 2018 yılında 11’e çıkartılmıştır. İdari yargıda istinaf yargılaması yapan bölge idare mahkemeleri ise 7 yerde faaliyete geçirilmiştir.

53. Makul sürede yargılanma hakkının güçlendirilmesi için ilk derece mahkemelerinin sayısında artış sağlanmıştır. 2014 yılında adli yargıda mahkeme sayısı 6.084 iken 2018 yılında 6.301 olmuştur. İdari yargıda ise 191 olan mahkeme sayısı 195’e çıkartılmıştır.

¹² Anlaşmayla sonuçlanan ihtiyari arabuluculuk sayısı 2015 yılında 1.129, 2016 yılında 3.875, 2017 yılında 18.263, 2018 yılında 58.613 olmuştur. İş uyuşmazlıklarında dava şartı arabuluculuk uygulamasında 2018 yılında arabulucu görevlendirilen dosya sayısı 354.739 olmuştur. Bunların % 69’u anlaşma ile sonuçlanmıştır.

¹³ Uzlaşma ile sonuçlanan dosya sayısı 2015 yılında 17.319, 2016 yılında 78.17, 2017 yılında 223.469, 2018 yılında 208.014 olmuştur.

Demokratik toplumun gerekliliklerinden biri de engelli haklarının korunması ve engelli bireylere yönelik kolaylaştırıcı uygulamaların geliştirilmesidir. Bu nedenle, Belge ile engellilerin adalete erişimini kolaylaştıran uygulamaların yaygınlaştırılması hedeflenmiştir.

Adalete erişimin eşit bir şekilde sağlanması, hukukun üstünlüğü ilkesinin kabul gördüğü toplumların temel hedefleri arasında yer almaktadır.

Zaman içerisinde sürekli yeni boyut kazanan adalete erişim, hizmetlerin erişilebilirliği ve etkinliğini kapsamaktadır. Karşılaştırmalı hukukta yargı reformlarının ortak paydalarından biri hizmet kalitesinin artırılmasıdır. Adalet hizmetlerinin kalitesi arttıkça doğal olarak yararlanıcıların memnuniyet oranı da artmaktadır.

Sistemin sadeleştirilmesi için düzenlemelerin olabildiğince yeknesak hâle getirilmesi gerekmektedir. Aksi yöndeki düzenlemeler bir yandan yararlanıcılar diğer yandan uygulayıcılar için sorun teşkil etmekte ve neticede adalete erişimi zorlaştırmaktadır. Adalete erişimin kolaylaştırılması hedefinin hayata geçirilmesinde “başvuru süreleri”nin ele alınması önem taşımaktadır⁴⁸. Bundan hareketle dava açma ve kanun yoluna başvuru sürelerinin adli ve idari yargıda belli bir sistem içerisinde ele alınıp mümkün olduğu ölçüde yeknesak hâle getirilmesi gerekmektedir.

Görevsizlik ve yetkisizlik kararları sonrasında uyuşmazlığı çözecek mercinin belirlenmesine ilişkin düzenlemeler uygulamada rasyonel bir görüntü arz etmemektedir. Bu belirsizlik, süreçlerin uzamasına neden olmakta ve taraflar için öngörülebilirliği kaldırarak sisteme güveni olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca görevsizlik ve yetkisizlikten bahisle verilen bozma kararlarının da zamanla arttığı görülmektedir⁴⁹. Bu nedenlerle adli ve idari yargıda verilen görevsizlik ve yetkisizlik kararlarından dolayı süreçlerin uzamasının önüne geçecek bir model oluşturulması amaçlanmıştır.

Adli yardım, mali olanakları yetersiz kişilerin dava harç ve masraflarından muaf tutulması ve kendisi için baro tarafından ücretsiz avukat görevlendirilmesidir. Adli yardım sisteminin güçlendirilmesi sistemin insan odaklı olduğunun önemli bir göstergesidir. Bundan hareketle bu Strateji Belgesi kapsamında adli yardım sisteminin güçlendirilmesi için çalışmalar yapılacaktır. Başvuru prosedürünün kolaylaştırılması, başvuru için standart formlar oluşturulması ve e-Devlet üzerinden başvuru imkânı getirilmesi öne çıkan çalışmalar arasında yer alacaktır.

48 Hukuk yargılamalarında, istinaf süresi tebliğ tarihinden itibaren 2 haftadır. İcra mahkemelerinde bu süre teffim veya tebliğ tarihinden itibaren 10 gündür. Ceza mahkemelerinde istinaf kanun yoluna başvurma süresi teffim veya tebliğden itibaren 7 gündür. İdare ve vergi mahkemelerinde bu süre, kararın tebliğinden itibaren 30 gündür. Ceza mahkemelerince verilen nihai kararlara karşı temyiz kanun yoluna başvurma süresi kararın teffim veya tebliğ tarihinden itibaren 15 gündür. İdare ve vergi mahkemelerince verilen kesin olmayan nihai kararlara karşı temyiz kanun yoluna başvurma süresi kararın tebliğinden itibaren 30 gündür. Ancak ivedi yargılama usulünün uygulandığı davalarda temyiz kanun yoluna başvurma süresi kararın tebliğ tarihinden itibaren 15 gün merkezi ve ortak sınavlara ilişkin yargılama usulünün uygulandığı davalarda ise temyiz kanun yoluna başvurma süresi kararın tebliğinden itibaren 5 gündür. İdari yargıda dava açma süresi, Danıştay ve idare mahkemelerinde 60 ve vergi mahkemelerinde 30 gündür. İvedi yargılama usulünün uygulandığı davalarda dava açma süresi 10 gündür.

49 2017 yılında Cumhuriyet savcılıklarınca verilen kararların % 14,5'i, ceza mahkemelerince verilen kararların % 7,3'ü, hukuk mahkemelerinde verilen kararların % 4'ü, idare ve vergi mahkemelerinde verilen kararların % 6,8'i bu doğrultudadır.

Adalet sistemi tüm sadeleştirme çabalarına rağmen, öngörülen prosedürler nedeniyle karmaşık bir yapıdadır. Bu nedenle yararlanıcıların profesyonel destek alması önemlidir. Bu destek uluslararası iyi uygulama örneklerinde “adli yardım ofisleri” tarafından verilmektedir. Ofislerde başvuruçulara, hakları ve yargısal prosedürler konusunda danışmanlık hizmeti sunulmaktadır. Bu uygulamanın avukatlık meslek kuruluşları eliyle sunulmasının faydalı olacağı değerlendirilmiş ve bu konu Belge’de düzenlenmiştir.

Adalete erişim konusunda kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık öngören düzenlemeler büyük önem taşımaktadır⁵⁰. Bu konuda hassasiyet arz eden diğer bir grup ise yaşlılardır. Bu önlemler dünya genelinde giderek yaygınlaşmaktadır. Bu Strateji Belgesi döneminde ülkemizde buna yönelik uygulamalar geliştirilecektir. Adli yardım sisteminin kolaylaştırılması bu uygulamalardan olacaktır.

Türkiye’de bulunan yabancıların adalete erişiminin güçlendirilmesi de ele alınacak konulardan biri olacaktır. Bu kapsamda, yabancı şüpheli ve sanıklara isteği aranmaksızın müdafî tayin edilmesi uygulaması değerlendirilecektir. Ayrıca yabancılara yönelik olarak hazırlanan şüpheli ve sanık hakları formunun yaygın dillerde verilmesi de sağlanacaktır.

Demokratik toplumun gerekliliklerinden biri de engelli haklarının korunması ve engelli bireylere yönelik kolaylaştırıcı uygulamaların geliştirilmesidir. Bu nedenle, Belge ile engellilerin adalete erişimini kolaylaştıran uygulamaların yaygınlaştırılması hedeflenmiştir.

Yararlanıcıların yargı sistemi ve süreçler hakkında bilgilendirilmesine yönelik internet üzerinden de erişilebilen broşürler hazırlanması, toplumsal

bilinirliği artıracak ve adalete olan güveni olumlu yönde etkileyecektir. Adliyelerde başta öğrenciler olmak üzere vatandaşlara yönelik programlar düzenlenmesi birçok ülkede başvurulan bir yöntemdir. Bu yöntemin ülkemizde de uygulanması elzemdir.

Yargı - medya ilişkilerinin kurumsal bir yapıda geliştirilmesi toplumun sağlıklı bilgi almasına vesile olacaktır. Zira hukukun üstünlüğü ile kamunun bilgi edinme hakkı arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Yargısal faaliyetlerden doğrudan etkilenen toplumla medya üzerinden etkili bir iletişimin kurulması önem taşımaktadır. Geçtiğimiz dönemde, bu amaca hizmet etmek üzere 141 ağır ceza merkezi ile 18 adli ve idari istinaf mahkemesi olmak üzere toplam 159 birimde medya iletişim büroları kurularak faaliyete geçirilmiştir⁵¹. Önümüzdeki süreçte, medya iletişim bürolarında iletişim fakültesi mezunu tecrübeli personelin istihdamı ve iletişim kanallarının hızlı ve yoğun biçimde kullanılması sağlanacaktır.

Yargı mensuplarının yanında mahkeme ve savcılık yazı işleri müdürlüklerinde çalışan personelin de halkla ilişkiler ve iletişim konusunda özenli olması büyük önem taşımaktadır. Bu konuda eğitimler verilmesi, adliyelerde çalışma ve personel standartları belirlenmiş danışma masaları kurulması “yararlanıcı dostu” adliyelerin oluşturulmasını sağlayacaktır.

Tanıklık, maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına ve adaletin tecellisine doğrudan etki etmektedir. Tanığa özgü uygulamaların geliştirilememesi tanıkların yargısal süreçlerde örselenmesine neden olmaktadır. Bu nedenle tanıklığı zorlaştıran uygulama ve yaklaşımların ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar yapılması öngörülmüştür.

50 Kadın hakları, ailenin korunması ve kadına karşı şiddet ve aile arabuluculuğu konusunda dikkate alınacak en önemli bağlayıcı Belge İstanbul Sözleşmesi’dir (Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi). Bu sözleşme ve Kadına Yönelik ve Aile İçi Şiddete Karşı Mücadele Uzman Grubu (GREVIO) tarafından hazırlanan 15/10/2018 tarihli Rapor, uygulama döneminde ayrıca dikkate alınacaktır.

51 Söz konusu faaliyet “Kitleli Medya ve Yargı Arasındaki İlişkilerin Güçlendirilmesi AB Projesi” kapsamında yürütülmüştür.

AMAÇ 6 ADALETE ERİŞİMİN KOLAYLAŞTIRILMASI VE ADALET HİZMETLERİNDEN MEMNUNİYETİN ARTIRILMASI

HEDEF 6.2

Adalete etkili erişim için adli yardım sistemi güçlendirilecektir.

FAALİYETLER

- Özel hukuk alanında vatandaşların hukuki sorunları hakkında danışmanlık hizmeti alabilecekleri ofislerden oluşan bir hukuki yardım sistemi oluşturulacaktır.
- Özel hukuk alanında adli yardıma başvuru prosedürü kolaylaştırılacak, standart bir başvuru formu oluşturulacak ve e-Devlet üzerinden başvuru imkânı getirilecektir.
- Adli yardım hizmeti için avukatlara ödenen ücretler artırılabilecektir.
- Adli yardım hizmeti nedeniyle tahakkuk ettirilen vergilere ilişkin yeni bir düzenleme yapılacaktır.
- Arabuluculuk süreçlerindeki adli yardım hizmetleri güçlendirilecektir.
- Adli yardım hizmeti sunan avukatların bu konuda düzenli olarak eğitim almaları sağlanacak ve bu hizmeti veren avukatlara özgü performans kriterleri geliştirilecektir.
- Adli yardım sisteminin, kırılgan grupların ihtiyaçlarına duyarlı bir yapıya kavuşturulması sağlanacaktır.

HEDEF 6.3

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nde ve Engelli Hakları Kanunu'nda yer alan ilkeler doğrultusunda engelli dostu uygulamalar geliştirilecektir.

FAALİYETLER

- Adliyelerde tüm engellilerin fiziksel erişimini kolaylaştıran uygulamalar yaygınlaştırılacaktır.
- Başta işitme engelliler için işaret dili tercümanları olmak üzere engellilere hizmet verecek personelin istihdamı ve eğitimine ilişkin uygulamalar geliştirilecektir.
- Ceza infaz kurumlarında engellilerin hayatını kolaylaştıracak tedbirler artırılabilecektir.

HEDEF 6.4

Adalet sisteminde kadın haklarına ilişkin uygulamalar geliştirilecektir.

FAALİYETLER

- a) Adli yardım sisteminde kadın haklarının daha etkili korunmasını sağlayan uygulamalar geliştirilecektir.
- b) Hizmet içi ve hizmet öncesi eğitimlerde kadın haklarına yönelik programlar geliştirilip uygulanacaktır.

HEDEF 6.5

Yaşlıların adalete erişimini kolaylaştıracak önlemler alınacaktır.

FAALİYETLER

- a) Adliyelerde yaşlıların hizmete erişimini kolaylaştıracak uygulamalar geliştirilecektir.
- b) Yaşlıların ihtiyaçlarına duyarlı bir adalet sistemi için personele yönelik eğitim çalışmaları gerçekleştirilecektir.

HEDEF 6.6

Yabancıların adalete erişimi güçlendirilecektir.

FAALİYETLER

- a) Yabancılar yönelik hazırlanan şüpheli, sanık ve mağdur hakları formunun yaygın dillerde (İngilizce, Arapça, Almanca, Fransızca, Rusça gibi) ilgililere verilmesi sağlanacaktır.
- b) Adalet sistemini anlatan, yabancılar yönelik broşürler hazırlanacak ve bu broşürlere internet üzerinden de ulaşılması sağlanacaktır.

HEDEF 6.11

Tanıklığı zorlaştıran uygulama ve yaklaşımlar ortadan kaldırılacaktır.

FAALİYETLER

- a) Tanıklık ücreti ve tanıklara yaklaşımla ilgili standartlar belirlenecek, bu çerçevede kapsamlı bir tanıklık kılavuzu hazırlanacaktır.
- b) Tanıklığın önem ve değerine ilişkin broşürler hazırlanacaktır.
- c) Adliyelerde tanık bekleme odaları oluşturulacaktır.
- d) Tanık davetiyelerine tanık bilgilendirme metni konulacaktır.
- e) Tanıklara gönderilen davetiyelerde yer alan duruşma saatlerine mümkün olduğunca uyulmasına ilişkin çalışmalar yapılacaktır.

Ceza adaleti sistemine ilişkin mevzuat, geçtiğimiz süreçte modern uygulamaları kapsayacak şekilde yenilenmiştir . Zaman içerisinde bu mevzuatta çok önemli değişiklikler yapılarak sistemin rahatlatılması amaçlanmıştır.

Ceza adaleti sistemi soruşturma, kovuşturma ve cezaların infazı aşamalarını kapsamaktadır. Ceza adaleti sisteminin adil, etkili ve rasyonel işlemesi, bireylerin yaşamını huzur ve güven içerisinde sürdürebilmesi ve toplum yaşamının esenlik içerisinde devam ettirilebilmesi için önemlidir.

Ceza adaleti sistemine ilişkin mevzuat, geçtiğimiz süreçte modern uygulamaları kapsayacak şekilde yenilenmiştir⁵². Zaman içerisinde bu mevzuatta çok önemli değişiklikler yapılarak sistemin rahatlatılması amaçlanmıştır.

Bugün için gerek Kıta Avrupası gerekse Anglo-Sakson hukuk sistemlerinde, uyumsuzlukların soruşturma esnasında çözüme kavuşturularak dava konusu edilmeden sonuçlandırmasına yönelik uygulamalar gittikçe artmaktadır. Bu konuda dünyadaki eğilim, dava sayısını önceki aşamalarda eleyerek azaltma doğrultusundadır. Nitelikli olmayan dava sayısının azaltılması, daha önemli davalar için nitelikli yargılama yapılmasına ve duruşmaların tek celsede bitirilmesi ilkesine hizmet edecektir. Bu yaklaşım “ehemmi mühime tercih etmek” prensibine de uygun düşer. Bu belirlemeden hareketle Cumhuriyet savcılarının etkili soruşturma yapmalarını sağlayacak uygulamaların geliştirilmesi ve adil yargılanma hakkının gözetilmesi suretiyle kovuşturma öncesi çözüm araçlarının güçlendirilmesi amaçlanmıştır⁵³.

Nitelikli yargılama, ancak yeterli bir soruşturma ile mümkündür. Mahkemelerin, soruşturma sırasın-

da tamamlanması gereken işlemleri yapması ya da yapılmış işlemleri tekrar etmesi, önemli bir verimlilik sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu verimlilik sorunu tarafların örselenmesine de sebep olmaktadır. Bu nedenle Cumhuriyet savcılıklarının ve adli kolluğun güçlendirilmesine ve iddianamenin iadesi müessesesine işlerlik kazandırılmasına olan ihtiyaç açıktır⁵⁴. Bu kapsamda iddianamenin iadesi müessesesinin kapsamı yeniden belirlenecektir.

Kovuşturma mecburiyeti ilkesi ve bu ilkenin uygulanma şekline ilişkin gelenekler, ceza mahkemelerine açılan dava sayısının artması sonucunu doğurmaktadır. Açılan davaların önemli bir oranı beraatle sonuçlanmaktadır⁵⁵. Mahkûmiyetle sonuçlanma ihtimali düşük olan davanın açılmamasını sağlayacak mevzuat altyapısının ve uygulama alışkanlığının oluşturulması gerekmektedir. Bugün için dünya genelinde kovuşturma mecburiyeti ilkesinin katı biçimde uygulanmasından vazgeçilmiştir. Kamu davasının açılmasında, kamu yararının bulunması ya da beraat ihtimalinin daha sıkı değerlendirilmesine ilişkin düzenlemeler yapılmaktadır. Açılan kamu davasının başarı değerlendirmesine göre geri alınabilmesi de uygulanan yöntemlerdendir. Strateji Belgesi döneminde bu konuya ilişkin çalışmalar yapılması öngörülmektedir. Bu kapsamda Cumhuriyet savcılarının takdir yetkileri genişletilecek ve bu suretle ceza muhakemesinde kovuşturma mecburiyeti ilkesi esnetilecektir⁵⁶.

Ceza hukuku alanında geçtiğimiz süreçte gerçekleştirilen önemli değişikliklerden biri de “lekelenmeme

52 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun 2004 yılında kanunlaşmıştır. 2005 yılında yürürlüğe giren, 5402 sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu ile 5326 sayılı Kabahatler Kanunu da yeni sistemin önemli birer parçası olmuştur. 2005 yılında kanunlaşan 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ve 2012 yılında kanunlaşan 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun da ceza adaleti sistemine yönelik önemli düzenlemeler içermektedir.

53 Ceza mahkemelerine yıl içerisinde açılan dava sayısı 2014 yılında 1.486.296 iken bu sayı 2018 yılında 1.590.253 olmuştur. Davaların ortalama görülme süresi ise 231 günden 281 güne yükselmiştir.

54 2017 yılı itibarıyla iade edilen iddianamelerin oranı % 2,6'dır

55 2018 yılında şüphelilerden % 51,1'i hakkında "Kovuşturmayla Yer Olmadığına Dair" karar verilmiş ve açılan davalarda mahkûmiyet oranı % 43,7 olmuştur.

56 Cumhuriyet savcısı başına düşen dosya sayısı 2014 yılında 1.385, 2017 yılında 1.963 olmuştur.

haklı”nın daha etkili korunmasına ilişkin olmuştur⁵⁷. Yapılan mevzuat düzenlemesiyle lekelenme hakkı ile hak arama hürriyeti arasında bir denge sağlanmış ve bu düzenleme ile Cumhuriyet savcılarının, şikâyetin soyut ve genel nitelikte olması veya konusunun suç oluşturmadığının açıkça anlaşılması durumunda “Soruşturma Yapılmasına Yer Olmadığına Dair Karar” verebilme yetkisi verilmiştir. İnsan haklarının korunmasına hizmet eden bu müessesenin yeni dönemde daha etkili kullanılması için bir dizi eğitim ve farkındalık çalışması öngörülmüştür.

Ceza adaleti sistemi içerisinde mağdura özgü uygulamalar geliştirilmesi de, Belge’de ele alınan hususlardan birini oluşturmaktadır. Yargılama sonucunda sanığın mahkûm edilmesi tek başına mağduru tatmin etmemektedir. Bunun yanı sıra mağdurlar, kendilerine yöneltilen eylemlerin doğurduğu sonuçların da mümkün olduğu kadar ortadan kaldırılmasını ve uğradıkları zararların telafi edilmesini beklemektedir. Modern dünyada mağdur hakları alanında atılan yeni adımlar daha ziyade bu beklentiyi karşılamaya yöneliktir. Mağdur hakları bu nedenle ceza adaleti bölümü içerisinde ele alınmıştır.

Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin ceza muhakemesindeki başlıca uygulaması, uzlaşma kurumudur. Bu kurumun sistemdeki yeri, kapsam ve usule ilişkin düzenlemelerle zaman içerisinde genişletilmiştir. Uzlaşma kurumunun yaygın biçimde uygulanması bu dönemde de öncelikler arasında yer alacaktır. Uzlaştırmacı eğitiminin etkinliğinin artırılması ve kamuoyunda uzlaşma kültürünün yaygınlaşmasına yönelik çalışmalar yapılması da sistemin daha sağlıklı yürütülmesine hizmet edecektir.

Uzlaştırma dışında, kovuşturma öncesi eleme yöntemlerinden olan ön ödeme ve kamu davasının açılmasının ertelenmesi kurumlarının da etkili bir şekilde uygulanması önem taşımaktadır. Belge kapsamında ön ödeme⁵⁸ ve kamu davasının açılmasının ertelenmesi⁵⁹ müesseselerinin kapsamının genişletilmesi öngörülmüştür.

Etkin pişmanlık hükümleri ve Cumhuriyet savcılarının buna ilişkin yetkileri farklı suç tipleri açısından genişletilecektir.

Asliye ceza mahkemelerinin görev alanına giren bazı fiillere yönelik soruşturmanın basit yargılama usulü çerçevesinde fail ile savcı arasında anlaşmayla sonlandırılabilmesine yönelik çalışmalar da yapılacaktır. Bu müessese failin özgür iradesine zarar vermeyeceği gibi ağır yaptırım gerektiren fiilleri de kapsamayacaktır. Failin kabulüne bağlılık, uygulanacak indirim miktarının mevzuatta yer alması ve nihai kararın mahkeme tarafından verilmesi gibi failin hukuki güvencelerinin zarar görmemesini sağlayacak uygulamaların getirilmesi öngörülmüştür.

Şikâyete bağlı suçların kapsamının genişletilmesi, idari yaptırıma dönüştürülebilecek suç tiplerinin belirlenmesi hususları da sistemi rahatlatmaya yönelik çalışmalardan olacaktır.

Bazı fiilleri cezalandırmaktan çıkarma (depenalizasyon) ya da suç olmaktan çıkarma (dekriminilizasyon) eğilimi birçok ülkede görülmektedir. Ceza mevzuatının bu açıdan gözden geçirilmesinin faydalı olacağı değerlendirilmiştir.

Belge’de ele alınan bir diğer konu ise “hükmün açıklanmasının geri bırakılması” müessesesidir. Bu müessese ile bu müessese kapsamında verilen kararlara karşı başvurulmuş kanun yolu uygulamasının adil yargılanma hakkı çerçevesinde gözden geçirilmesi öngörülmüştür.

Ağır ceza mahkemeleri ile asliye ceza mahkemeleri arasındaki iş yükü dağılımı, bu mahkemeler arasındaki görev ayrımının yeniden gözden geçirilmesini gerekli kılmıştır. Ayrıca bazı suçların temel usul güvencelerinin korunması suretiyle hızlı bir yargılama usulüyle görülmesinin sağlanması da önem taşımaktadır. Bunun birçok ülkede farklı uygulamaları bulunmaktadır. Bu yöndeki düzenlemelerle sistemin rasyonel işleyişine katkı sağlanacaktır.

57 15/8/2017 tarihli ve 694 sayılı KHK’nin 145’inci maddesiyle, Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 158’inci maddesine altıncı fıkrâ eklenmiş ve daha sonra bu hükmün 1/2/2018 tarihli ve 7078 sayılı Kanun’un 140’inci maddesiyle aynen kabul edilerek kanunlaşmıştır. “İhbar ve şikâyet konusu failin suç oluşturmadığının herhangi bir araştırma yapılmasını gerektirmeksizin açıkça anlaşılması veya ihbar ve şikâyetin soyut ve genel nitelikte olması durumunda soruşturma yapılmasına yer olmadığına karar verilir. Bu durumda şikâyet edilen kişiye şüpheli sıfatı verilemez. Soruşturma yapılmasına yer olmadığına dair karar; varsa ihbarda bulunana veya şikâyetçiye bildirilir ve bu karara karşı 173 üncü maddede usule göre itiraz edilebilir. İtirazın kabulü hâlinde Cumhuriyet başsavcılığı soruşturma işlemlerini başlatır. Bu fıkrâ uyarınca yapılan işlemler ve verilen kararlar, bunlara mahsus bir sisteme kaydedilir. Bu kayıtlar; ancak Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme tarafından görülebilir.”

58 Ön ödemeyi düzenleyen Türk Ceza Kanunu’nun 75’inci maddesindeki üst sınırın yükseltilmesinin ve uzlaşma kapsamındaki suçları hariç tutan hükmün yeniden düzenlenmesinin faydalı olacağı değerlendirilmiştir.

59 Kamu davasının açılmasının ertelenmesini hüküm altına alan Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 171’inci maddesindeki şikâyete bağlı olma şartının kaldırılmasının, bir yıl olan üst sınırın yükseltilmesinin ve müessesenin uygulanmasına yönelik koşulların yeniden düzenlenmesinin faydalı olacağı değerlendirilmiştir.

Suça sürüklenen çocuklara özgü politikaların geliştirilmesi de büyük önem taşımaktadır. 12-15 yaş aralığındaki küçük çocukların ilk defa işledikleri bazı fiiller için adli süreçlerin dışında sosyal önlemler alınmakla yetinilmesi öngörülmektedir. 15 yaşından küçük çocuklar için öngörülen bu model, çocuğun lekelenmesine hizmet edecektir⁶⁰.

Çocuklara özgü uzlaştırma ve kamu davasının açılmasının ertelenmesi⁶¹ modeli geliştirilmesi, suça sürüklenen çocukların davalarının öncelikli görülmesinin sağlanması bu konuda öngörülen diğer hedeflerdir. Ayrıca Çocuk Koruma Kanunu kapsamında oluşturulan koordinasyon mekanizmasını güçlendirmeye yönelik çalışmalar yapılacak ve Kanun'da düzenlenen tedbirlerin etkinliği artırılacaktır.

Ceza yargısının etkinliği, yargılamaların makul sürede tamamlanmasına ve verilen cezanın kısa bir süre içerisinde uygulanmasına bağlıdır. Kısa süre içerisinde verilen ve tahsil edilen para cezası kimi zaman daha caydırıcı olabilmektedir. İnfaz mevzuatında yapılan bir kısım düzenlemeler düşük miktartlı hapis cezalarının adeta infaza hiç konu olmadığı algısını doğurmuştur. Bu nedenle Strateji Belgesi döneminde Türk Ceza Kanunu ve özel ceza kanunlarında düzenlenen yaptırımlar, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'da yer alan düzenlemelerle birlikte değerlendirilerek suç ve suçlu ile daha etkin bir mücadele amacıyla yeniden yapılandırılacaktır.

Ceza adaleti sisteminin iyi işleyişinin bir parçasını da adli sicil sistemi oluşturmaktadır. Arşiv kayıtlarının silinmesi için Adli Sicil Kanunu'nda öngörülen 80 yıllık süre, bir hak yoksunluğuna neden olan mahkûmiyetler bakımından yasaklanmış hakların geri verilmesi kararı alınması koşuluyla 15 yıla, bu koşul aranmaksızın 30 yıla indirilmiştir⁶². Bu ikili sistem bir yandan kişilerin mağduriyet yaşamasına neden olmakta, diğer yandan mahkemelere ilave iş yükü getirmektedir. Bu nedenle adli sicil arşiv kayıtlarının silinmesi şartlarının kişinin maddi ve manevi varlığının geliştirilmesi ilkesi ile orantılı olacak şekilde yeniden düzenlenmesi sağlanacaktır. Ayrıca kesin nitelikteki⁶³

mahkûmiyet hükümlerinin adli sicil kaydına işlenmesi uygulamasına son verilmesi de öngörülmüştür.

Şiddet içermeyen bazı suçlardan hükümlü olan yaşlı, hamile ve çocukların cezalarının infazının elektronik izleme merkezi aracılığıyla evde gerçekleştirilmesine imkân tanınması, ağır hasta hükümlü ve tutuklulara ilişkin infaz süreçlerinin muhtemel mağduriyetlerin önlenmesi için yeniden yapılandırılması, bu alana ilişkin önemli çalışmalardan olacaktır. Bu bağlamda alternatif infaz yöntemlerinin geliştirilmesi bu dönemin öncelikleri arasında olacaktır.

Ayrıca soruşturmanın etkinliği için adli kollukla koordinasyonun güçlendirilmesine ve Cumhuriyet savcılıklarının çalışma usul ve esaslarının kurumsal bir anlayışla yeniden ele alınmasına yönelik çalışma yapılmasına da ihtiyaç bulunmaktadır.

Adli kolluk sisteminin güçlendirilmesi, sistemin rasyonel işlemesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda hukuk fakültesi mezunlarının adli kollukta istihdam edilmesinin faydalı olacağı değerlendirilmiştir.

Bu amaç kapsamında, hedefler ve faaliyetler arasında sayılmamakla birlikte savcılık ve kolluk işlemlerinde standartların belirlenmesi de önem taşıyan çalışmalardan olacaktır. Her bir suç tipi için rehber ilkeler ile adli kolluk tarafından yapılacak işlemlerle ilgili "standart iş ve kontrol listeleri" oluşturulmasına ilişkin çalışmalar bu dönemde gündemde olacaktır.

Öte yandan hazırlık çalışmaları sırasında gerek hâkim ve savcılar gerekse avukatlar tarafından adli hekim raporlarından kaynaklanan sorunlar olduğu bildirilmiştir. Aslında adli vaka olarak değerlendirilemeyecek konularda rapor düzenlendiği, raporlarda standardın sağlanmadığı ve eksiklikler olduğu belirtilmiştir. Bu itibarla Belge'de hedefler arasında sayılmamış olmakla birlikte uygulama döneminde adli hekim raporları konusunda ilgili kurumlarla birlikte çalışma yürütülecektir.

60 2017 yılında çocuk ve çocuk ağır ceza mahkemelerinde yargılanan 12-15 yaş aralığındaki suça sürüklenen çocuk sayısı 39.957 olmuştur. Çocuk mahkemelerinde toplam mahkûmiyet oranı ise 2017 yılı itibarıyla % 36,2'dir.

61 Şikâyetle bağlı olma şartının kaldırılmasının, üst sınırı yükseltilmesinin ve müessesenin uygulanmasına yönelik koşulların yeniden düzenlenmesinin faydalı olacağı değerlendirilmiştir.

62 Bu düzenleme Anayasa Mahkemesinin 20/01/2011 tarihli, 2008/44 E. ve 2011/21 K. sayılı iptal kararından sonra yapılmıştır.

63 Türk Ceza Kanunu'nun 272'nci maddesine göre hapis cezasından çevrilen adli para cezaları hariç olmak üzere, sonuç olarak belirlenen üç bin Türk Lirası dâhil adli para cezasına mahkûmiyet hükümlerine ve kanunlarda kesin olduğu yazılı bulunan hükümlere karşı istinaf yoluna başvurulamaz.

HEDEF 7.4

Çocuk adaleti sistemi, onarıcı adalet yaklaşımıyla yeniden yapılandırılacak ve mağdur odaklı bir yaklaşım benimsenecektir.

FAALİYETLER

- Bazı ağır suçlar hariç olmak üzere 15 yaşından küçük çocukların ilk defa işledikleri fillerin soruşturma ve kovuşturmaya konu edilmeden çocuklara özgü koruma mekanizmaları içerisinde değerlendirilmesi sağlanacaktır.
- Suçta sürüklenen çocuklara özgü kamu davasının açılmasının ertelenmesi modeli geliştirilecektir.
- Suçta sürüklenen çocukların ilk derece yargılamaları ile bu çocuklar hakkında verilen kararların kanun yolu incelemelerinin öncelikli olarak yapılması sağlanacaktır.
- Çocuk mahkemelerinin fiziki koşulları çocuk ceza adaleti sisteminin amacına uygun hâle getirilecektir.
- Mağdur haklarına ilişkin mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır.
- Adli destek ve mağdur hizmetlerine ilişkin merkez ve taşra birimleri oluşturulacak ve adli görüşme odaları ülke geneline yaygınlaştırılacaktır.